

ТЕМА 3
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ, ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ
І РОЗРАХУНКІВ

(ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ДЕРЖАВНОЇ
(ПУБЛІЧНОЇ) ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ РИНКУ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ, РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ, ДЕРЖАВНОЇ
ІПОТЕЧНОЇ УСТАНОВИ ТА ІНШИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ)

3.1. Правове регулювання банківських операцій та банківської діяльності

Поняття «банк» і «банківська система». Банківські спілки, банківські асоціації, банківські групи. Види банків. Види діяльності банків. Банківські операції. Обмеження щодо діяльності банків. Ознаки здійснення банком ризикової діяльності. Правовий статус НБУ. Структура НБУ. Форми державного регулювання діяльності банків.

Слово «банк» у перекладі з італійської мови означає «лавка, стіл», де раніше обмінювали монети на центральних площах європейських міст. Історично такі обмінні процеси пов'язують із містом Генуя, що в Італії.

Дослідіть історію зародження банківської справи та виникнення банків. Розгляньте питання становлення банківського законодавства України.

Прочитайте новелу Ольги Кобилянської «Банк рустикальний» (1895 р.).

Банк – це юридична особа, яка діє на підставі банківської ліцензії та має виняткове право надавати банківські послуги.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, зобов'язана протягом року з дня державної реєстрації подати НБУ документи для отримання банківської ліцензії. НБУ, натомість, має право відмовити у видачі банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у разі, якщо:

1) подано неповний пакет документів, необхідних для видачі банківської ліцензії;

2) документи, подані для видачі банківської ліцензії, містять недостовірну інформацію;

3) документи, подані для видачі банківської ліцензії, не відповідають вимогам законів України та нормативно-правових актів НБУ;

4) юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, звернулася із заявою про видачу банківської ліцензії після спливу річного терміну з дня її державної реєстрації;

5) хоча б один із керівників юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та/або її головний ризик-менеджер, та/або її головний комплаєнс-менеджер, та/або керівник її підрозділу внутрішнього аудиту не відповідають кваліфікаційним вимогам;

5-1) організація корпоративного управління, системи внутрішнього контролю, у тому числі системи управління ризиками, юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не відповідає обсягам та складності видів діяльності, які ця юридична особа має намір здійснювати як банк, згідно зі стратегією та/або бізнес-планом;

6) не призначені щонайменше три члени правління, зокрема голова правління;

7) відсутні банківське обладнання, комп'ютерна техніка, інформаційні системи та інші інформаційні ресурси, приміщення, що відповідають вимогам, установленим НБУ;

8) відсутні організаційна структура та/або спеціалісти, необхідні для забезпечення надання банківських та інших фінансових послуг, а також для забезпечення здійснення внутрішнього контролю, зокрема управління ризиками, відповідно до вимог законодавства;

9) структура управління, у тому числі організаційна, та здійснення операційної діяльності юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, або банківської групи, до складу якої входить така юридична особа, може перешкоджати ефективному здійсненню нагляду НБУ;

10) стратегія банку, бізнес-план, фінансові показники, зокрема рівень достатності капіталу, не обґрунтовані та/або не реалістичні (зокрема, складені на підставі нереалістичних даних і передбачають припущення та можливі прогнози, які неможливо підтвердити розрахунками), та/або свідчать про те, що юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не зможе здійснювати таку діяльність відповідно до вимог законодавства України.

НБУ має право відмовити у видачі банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у разі невиконання її засновником (засновниками) та/або власниками істотної участі вимог ч. 10 ст. 17 цього Закону. Йдеться про наступне: засновнику (засновникам) юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, забороняється відчужувати та обтяжувати зобов'язаннями належні йому (їм) акції (паї) такої юридичної особи, а власникам опосередкованої істотної участі в такій юридичній особі забороняється відчужувати належну їм участь у ній до видачі цій юридичній особі банківської ліцензії. Правочин, учинений з порушенням цієї заборони, є нікчемним. НБУ письмово інформує юридичну особу, яка має намір здійснювати банківську діяльність, сторони за таким правочином, депозитарні установи, які обслуговують рахунки в цінних паперах сторін за таким правочином, та Центральний депозитарій цінних паперів про нікчемність такого правочину, а також розміщує відповідну інформацію на сторінках офіційного Інтернет-представництва НБУ не пізніше наступного робочого дня після дня, коли йому стало відомо про вчинення такого правочину.

Детальніше проаналізуйте ст. ст. 19 і 19¹ Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Функції банківської системи як складової фінансової системи держави:

✓ створення грошей і регулювання грошової маси (банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, збільшуючи або зменшуючи її відповідно до зміни попиту на гроші. У виконанні цієї функції беруть участь усі ланки банківської системи (НБУ і

комерційні банки), і вона стосується всіх напрямів банківської діяльності);

✓ трансформаційна функція (банки, мобілізуючи вільні кошти одних суб'єктів господарювання і передаючи їх іншим, мають можливість змінювати (трансформувати) величину й строки грошових капіталів та фінансові ризики);

✓ стабілізаційна функція (забезпечення сталості банківської діяльності та грошового ринку).

Банківські системи можна класифікувати за:

➤ *критерієм їх побудови:*

- унітарна банківська система (США);
- банківська система з невеликою кількістю банків з багатьма відділеннями (Велика Британія);
- змішана банківська система (Україна, Австралія, Індія, Канада, Німеччина, Нова Зеландія, ПАР, Франція, Японія).

➤ *за суб'єктом емісії:*

• *вільні (Free banking)*. У країнах із вільною банківською системою право здійснювати емісію належить більш ніж одному фінансовому інституту;

• *централізовані*. У країнах із централізованою банківською системою право здійснювати емісію грошей належить одному суб'єкту фінансових відносин (зазвичай, центральному банку держави). Україна має централізовану банківську систему.

Склад банківської системи України (ст. 4 Закону):

✓ НБУ;

✓ інші банків, які створені та діють на території України;

✓ філії іноземних банків, що створені і діють на території України.

До 2011 р. в Законі України «Про банки і банківську діяльність» був закріплений поділ банків на універсальні та спеціалізовані (ощадні, іпотечні, інвестиційні, розрахункові (клірингові)).

Нині передбачено (ст. 4 Закону):

✓ банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг;

✓ НБУ визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого.

Знайдіть і проаналізуйте вимоги НБУ до різних спеціалізованих банків.

Організаційно-правова форма банку (ст. 6 Закону):

- ✓ акціонерне товариство;
- ✓ кооперативний банк.

Розгляньте положення ЦК України, ГК України, Закону України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 р., Закону України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. та з'ясуйте особливості створення та діяльності акціонерних і кооперативних банків.

Національний банк України:

- ✓ визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого;
- ✓ здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій;
- ✓ визначає системно важливі банки відповідно до таких критеріїв: розміру банку, ступеня фінансових взаємозв'язків, напрямів діяльності;
- ✓ здійснює регулювання та банківський нагляд;
- ✓ визначає особливості регулювання та нагляду за системно важливим банком, банком, що має статус Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, з урахуванням специфіки діяльності таких банків;
- ✓ не відповідає за зобов'язаннями банків, а банки не відповідають за зобов'язаннями НБУ, якщо інше не передбачено законом або договором.

Державні банки

(ст. 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність»)

Державний банк – це банк, 100% статутного капіталу якого належить державі. Державний банк може існувати лише у формі акціонерного товариства, єдиним акціонером якого є держава. До державних банків належать: Ощадбанк, Приватбанк, Укресімбанк, Укргазбанк, Сенс-банк (став державним у 2023 р.).

Ознайомтесь із структурою власності банків:
<https://bank.gov.ua/ua/supervision/registration/shareholders>.

Органи управління державним банком:

✓ функції з управління корпоративними правами держави у державному банку здійснює *Кабінет Міністрів України*, який також виконує функції вищого органу управління державного банку (далі – вищий орган);

✓ *наглядова рада* державного банку;

✓ *правління* державного банку – виконавчий орган.

Рішення вищого органу оформляються актами Кабінету Міністрів України, проекти яких готуються і вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, і не підлягають погодженню з іншими заінтересованими органами.

До *виняткової компетенції вищого органу* (Кабінету Міністрів України) належить прийняття рішень щодо:

1) визначення основних (стратегічних) напрямів діяльності державного банку та затвердження звітів про їх виконання;

2) схвалення стратегії розвитку державного банку, затвердженої наглядовою радою державного банку;

3) затвердження статуту та внесення змін до статуту державного банку;

4) збільшення або зменшення статутного капіталу державного банку;

5) призначення та припинення повноважень членів наглядової ради державного банку в порядку та з урахуванням особливостей, передбачених цією статтею;

6) затвердження умов цивільно-правових договорів, що укладаються з членами наглядової ради державного банку, обрання особи, уповноваженої на підписання цивільно-правових договорів з членами наглядової ради державного банку;

7) установлення розміру винагороди членів наглядової ради державного банку, у тому числі заохочувальних та компенсаційних виплат;

8) затвердження положення про винагороду членів наглядової ради державного банку, вимоги до якого встановлюються НБУ;

9) затвердження звіту про винагороду членів наглядової ради державного банку, вимоги до якого встановлюються НБУ;

10) затвердження річного звіту державного банку;

11) затвердження заходів за результатами розгляду звіту наглядової ради державного банку, зокрема й про виконання стратегії розвитку державного банку;

12) покриття збитків та розподілу прибутку;

13) затвердження розміру річних дивідендів;

14) затвердження положення про наглядову раду державного банку;

15) зміни типу акціонерного товариства, у формі якого існує державний банк;

16) емісії акцій, їх дроблення або консолідації;

17) викупу державним банком акцій власної емісії;

18) анулювання або продажу викуплених акцій державного банку;

19) реорганізації державного банку, обрання комісії з реорганізації державного банку;

20) ліквідації державного банку, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії, ліквідатора) державного банку, затвердження ліквідаційного балансу;

21) установлення критеріїв відбору зовнішнього аудитора державного банку;

22) надання згоди на вчинення значного правочину за поданням наглядової ради державного банку;

23) надання згоди на вчинення правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, у випадках та порядку, встановлених Законом «Про акціонерні товариства», з урахуванням положень ст. 52 цього Закону.

Проаналізуйте співвідношення норм Законів України «Про акціонерні товариства» та «Про банки і банківську діяльність» у частині створення та діяльності державних банків.

Вищий орган не бере участі в поточному управлінні державним банком.

Наглядова рада – це колегіальний орган управління державного банку, що в межах своєї компетенції здійснює управління державним банком, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу державного банку, з метою виконання стратегії розвитку державного банку. Наглядова рада державного банку, діючи в інтересах державного банку, здійснює захист прав вкладників, кредиторів та держави як акціонера.

Склад наглядової ради державного банку – 9 членів, з яких:

✓ 6 членів є незалежними;

✓ 3 члени є представниками держави: 1 – призначається вищим органом за поданням Президента України, 1 – за поданням Кабінету Міністрів України, 1 – за поданням профільного Комітету Верховної Ради України, до предметів відання якого належать питання банківської діяльності.

Кооперативні банки (ст. 8 Закону)

Кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на:

✓ місцеві кооперативні банки;

Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімальної необхідної кількості, діяльність такого банку припиняється, шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації;

✓ центральний кооперативний банк. Його учасниками є місцеві кооперативні банки. До функцій центрального кооперативного банку належать також централізація та перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня.

Органи управління кооперативних банків:

✓ загальні збори учасників (пайовиків);

✓ рада банку;

✓ правління банку.

Орган контролю – ревізійна комісія банку.

Статутний капітал кооперативного банку:

✓ поділяється на паї. Прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю;

✓ рівень мінімального розміру статутного капіталу кооперативного банку встановлюється НБУ.

Відповідно до рішення Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем зазвичай передбачається таке групування банків:

✓ *банки з державною часткою* – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку;

✓ *банки іноземних банківських груп* – банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам;

✓ *банки з приватним капіталом* – банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку.

Банківські спілки та асоціації (ст. 13 Закону «Про банки і банківську діяльність»):

✓ є договірним об'єднанням банків і не має права втручатися у діяльність банків – членів асоціації (спілки);

✓ створюються банками з метою захисту та представлення інтересів своїх членів, розвитку міжрегіональних та міжнародних зв'язків, забезпечення наукового та інформаційного обміну і професійних інтересів, розробки рекомендацій щодо банківської діяльності;

✓ не мають права займатися банківською чи підприємницькою діяльністю і не можуть бути створені з метою отримання прибутку.

Ознайомтесь із діяльністю Асоціації українських банків та Незалежної асоціації банків України.

Банківська група – об'єднує юридичних осіб, які надають фінансові послуги, при цьому банківські послуги переважають.

Банківська група – група юридичних осіб:

✓ які мають спільного контролера, що складається з материнського банку, його однієї чи кількох українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, або

✓ що складається з материнського банку, який є контролером, його однієї чи кількох українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, або

✓ які мають спільного контролера, що складається з двох або більше українських фінансових установ та/або компаній, для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, їх українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, в якій банківська діяльність є переважною, або

✓ що складається з небанківської фінансової установи або компанії, для якої надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, яка є контролером, її однієї або декількох українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, в якій банківська діяльність є переважною.

Після того, як групу було визначено банківською на підставі переважної діяльності та частка сукупних активів банків (банку) у сукупному розмірі активів установ, що належать до цієї групи, зменшилася і становить від 40% до 50%, група продовжує вважатися банківською протягом трьох років з моменту такого зменшення.

Проаналізуйте діяльність банківських асоціацій. У чому полягає практичне значення діяльності таких асоціацій?

Мінімальний розмір статутного капіталу банку (ст. 31 Закону)

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути меншим 200 млн грн.

Банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Види діяльності банку (ст. 47 Закону)

Банк має право надавати:

- ✓ банківські послуги (надаються винятково банками на підставі ліцензії НБУ);
- ✓ інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування);
- ✓ іншу діяльність, визначену в цій статті, як у національній, так і в іноземній валюті.

До банківських послуг належать:

- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);
- 3) розміщення залучених у вклади (депозити), зокрема на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік фінансових послуг, що банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення агентських договорів, встановлюється НБУ.

Поняття і види фінансових послуг було визначено у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р.

Банк, окрім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо:

- 1) інвестицій;
- 2) випуску власних цінних паперів;
- 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей;
- 4) зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів та інших коштовностей, конфіскованих (заарештованих) на користь держави та/або визнаних безхазяйними) або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа;
- 5) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей;
- 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій);
- 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Банк має право вчиняти будь-які правочини, необхідні для надання ним банківських та інших фінансових послуг та здійснення іншої діяльності.

Питання банківських послуг регулюються також нормами ГК України. Так, ст. 339 ГК України передбачає, що фінансове посередництво здійснюється банками у формі банківських операцій. Основними видами банківських операцій є депозитні, розрахункові, кредитні, факторингові та лізингові операції. Перелік банківських операцій визначається спеціальним законом (Законом України «Про банки і банківську діяльність»).

Депозитні операції банків (ст. 340 ГК України) – полягають у залученні коштів у вклади та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів. Депозити утворюються за рахунок коштів у готівковій або у безготівковій формах, у гривнях або в іноземній валюті, що розміщені юридичними особами чи громадянами (клієнтами) на їх рахунках у банку на договірних засадах на певний строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства та умов договору. Договір банківського вкладу (депозиту) укладається у письмовій формі.

Розрахункові операції банків (ст. 341 ГК України) – спрямовані на забезпечення взаємних розрахунків між

учасниками господарських відносин, а також інших розрахунків у фінансовій сфері. Для здійснення розрахунків суб'єкти господарювання зберігають грошові кошти в установах банків на відповідних рахунках. Установи банків забезпечують розрахунки відповідно до законодавства та вимог клієнта, на умовах договору на розрахункове обслуговування. Договір повинен містити реквізити сторін, умови відкриття і закриття рахунків, види послуг, що надаються банком, обов'язки сторін та відповідальність за їх невиконання, а також умови припинення договору.

Кредитні операції банків (ст. 345 ГК України) – полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних осіб (позичальників) та громадян. Кредитними визнаються банківські операції, визначені як такі Законом України «Про банки і банківську діяльність». Кредитні відносини здійснюються на підставі кредитного договору, що укладається між кредитором і позичальником у письмовій формі. У кредитному договорі передбачаються мета, сума і строк кредиту, умови і порядок його видачі та погашення, види забезпечення зобов'язань позичальника, відсоткові ставки, порядок плати за кредит, обов'язки, права і відповідальність сторін щодо видачі та погашення кредиту. Правові наслідки недійсності кредитного договору, а також недійсності договору застави, яким забезпечується виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором, визначаються ЦК України.

Зверніть увагу на норми ЦК України щодо застави, зобов'язань, недійсності договорів і правочинів.

Факторингові операції (ст. 350 ГК України) – це операції, за якими банк має право укласти договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги), за яким він передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони за плату, а друга сторона відступає або зобов'язується відступити банку своє право грошової вимоги до третьої особи.

Розгляньте норми ЦК України щодо договору факторингу. Проаналізуйте судову практику.

Лізингові операції банків (ст. 351 ГК України) – це операції, за якими банки мають право придбавати за власні кошти засоби виробництва для передачі їх у лізинг з дотриманням вимог, установлених у ст. 292 цього Кодексу. Загальні умови та порядок здійснення лізингових операцій визначаються законом про банки і банківську діяльність, іншими законодавчими актами, а також нормативно-правовими актами НБУ.

Зверніть увагу на ст. ст. 806–809¹ ЦК України (щодо договору лізингу), а також на Закон України «Про фінансовий лізинг» від 04.02.2021 р. Проаналізуйте відповідну судову практику.

Обмеження щодо діяльності банків полягають у заборонах банкам (ст. 48 Закону):

✓ здійснювати ризикову діяльність, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку;

✓ діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника;

✓ спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5% капіталу банку;

✓ здійснювати без відображення в зобов'язаннях та активах банку операції, шляхом залучення коштів фізичних осіб з метою їх прямого розміщення в кредити.

Положення про застосування Національним банком України заходів впливу, затверджене постановою Правління НБУ від 17.08.2012 р. № 346, визначає **ознаки здійснення банком ризикової діяльності**:

1) здійснення банком операцій (прямо або опосередковано), що не мають очевидної економічної доцільності (сенсу);

2) здійснення опосередкованого кредитування пов'язаних із банком осіб;

3) невключення до переліку пов'язаних із банком осіб, які мають ознаки пов'язаності з банком, та з якими банк здійснює операції прямо чи опосередковано;

4) здійснення операцій з цінними паперами, що мають ознаки фіктивності;

5) використання банком фінансових інструментів, що призводить до штучного поліпшення фінансового результату банку або викривлення його звітності;

6) дострокове повернення строкових коштів, залучених від пов'язаних з банком осіб;

7) одноразове грубе або систематичні порушення банком законодавства у сфері готівкового обігу;

8) недостатність доходів банку, що створює ризик майбутніх зменшення регулятивного капіталу банку та порушення встановлених НБУ економічних нормативів капіталу;

9) нездійснення банком достатніх заходів для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Правовий статус Національного банку України

Правовий статус НБУ визначається Законом України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. Так, НБУ є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження та принципи організації якого визначаються Конституцією України й законами України.

НБУ має статутний капітал, який є державною власністю та становить 10 млн. грн. Розмір статутного капіталу може бути збільшений за рішенням Ради НБУ. У 2007 р. розмір статутного капіталу НБУ збільшено до 100 млн. грн. Джерелами формування статутного капіталу НБУ є частина його прибутку до розподілу, а за необхідності – Державний бюджет України.

Відповідно до ч. 2 ст. 99 Конституції України основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України. На виконання своєї основної функції НБУ сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, – цінової стабільності.

НБУ не відповідає за зобов'язаннями інших банків, а інші банки не відповідають за зобов'язаннями НБУ, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання. НБУ може відкривати свої установи, філії та представництва в Україні, а також представництва за її межами.

До **структури НБУ** входять: центральний апарат, відокремлені підрозділи та юридичні особи, створені НБУ для забезпечення його діяльності, які здійснюють діяльність винятково в межах завдань та функцій НБУ, встановлених законом. Для перевезення цінностей, охорони цінностей та належних йому об'єктів, НБУ має право створювати підрозділ відомчої охорони, озброєний бойовою вогнепальною зброєю.

Очолює банк Голова НБУ. Керівними органами центрального банку є Рада НБУ та Правління НБУ.

Ознайомтесь із структурою НБУ на сайті:
<https://bank.gov.ua/ua/about/structure>

Голова НБУ призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України строком на 7 років.

Ознайомтесь із обов'язками та повноваженнями Голови НБУ (ст. 19 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р.).

Відповідно до Конституції України основними завданнями Ради НБУ є розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за проведенням грошово-кредитної політики.

Ознайомтесь із Основними засадами грошово-кредитної політики на 2021 рік та на середньострокову перспективу, які схвалені рішенням Ради НБУ від 10.09.2020 р.:
https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG_2021-mt.pdf?v=4

Рада НБУ здійснює нагляд за системою внутрішнього контролю НБУ.

До складу **Ради НБУ** входять:

✓ 4 члени Ради НБУ, призначені Верховною Радою України шляхом прийняття відповідної постанови;

✓ 4 члени Ради НБУ, призначені Президентом України шляхом видання відповідного указу;

✓ Голова НБУ, який призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України, входить до складу Ради НБУ за посадою.

Строк повноважень членів Ради НБУ – 7 років, крім Голови НБУ, який входить до складу Ради НБУ на строк здійснення ним повноважень за посадою. Одна й та сама особа не може бути призначена членом Ради НБУ більше ніж на два строки поспіль.

Ознайомтесь із повноваженнями Ради НБУ, які передбачені у ст. 9 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р.

Правління НБУ:

✓ є колегіальним органом та складається з 6 осіб: Голови НБУ, першого заступника та заступників Голови НБУ. Правління НБУ очолює Голова НБУ;

✓ згідно з Основними засадами грошово-кредитної політики через відповідні монетарні інструменти та інші засоби банківського регулювання забезпечує реалізацію грошово-кредитної політики, організує виконання інших функцій та здійснює управління діяльністю НБУ;

✓ несе колегіальну відповідальність за діяльність НБУ в межах компетенції членів Правління. Голова НБУ несе відповідальність за діяльність НБУ перед Президентом України та Верховною Радою України.

Ознайомтесь із повноваженнями Правління НБУ, які передбачені у ст. 15 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р.

Відповідно до ст. 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність» НБУ здійснює **державне регулювання діяльності банків** у таких формах:

I. *Адміністративне регулювання:*

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) установлення вимог та обмежень щодо діяльності банку (банків);
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

II. Індикативне регулювання:

- 1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- 2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- 3) установлення вимог до визначення (розрахунку) банками розміру ризиків, притаманних їхній діяльності;
- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) кореспондентських відносин;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорту та експорту капіталу.

3.2. Фінансові послуги та платіжні системи

Фінансові та кредитні установи. Фінансові та кредитні послуги. Платіжні системи та платіжні послуги. Платіжні системи, створені НБУ. Внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи. Доступ до платіжних систем. Платіжні послуги. Надавачі платіжних послуг.

Законодавство:

✓ Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» 14.12.2021 р. (вводиться в дію з 01.01.2024 р., до введення в дію чинним був Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р.).

✓ Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р.

✓ Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. у ред. Закону України від 19.06.2020 р.

Кредитна установа – фінансова установа, яка відповідно до закону про діяльність відповідної фінансової установи має право одночасно надавати послугу з надання коштів та банківських металів у кредит та послугу із залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню, від необмеженого кола осіб.

Фінансова установа – юридична особа, метою створення якої є здійснення діяльності з надання фінансових послуг, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг на підставі відповідної ліцензії, виданої Регулятором. Не є фінансовими установами надавачі супровідних послуг, які одночасно не надають також фінансові послуги, а також інші особи, які отримали ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи.

Регулятор – НБУ або Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку згідно з розподілом повноважень.

Фінансові установи:

✓ банки (Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.1999 р.);

✓ кредитні спілки (Закон України «Про кредитні спілки» від 14.07.2023 р.);

✓ ломбарди (Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р.; Закон України «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 р.; пп. 14.1.100 ст. 14 ПК України);

✓ лізингові компанії (ЦК України, Закон України «Про фінансовий лізинг» від 04.02.2021 р.);

✓ довірчі товариства («трасти») (ЦК України);

✓ факторингові компанії (ЦК України);

✓ страхові компанії (Закон України «Про страхування» від 18.11.2021 р.);

✓ недержавні пенсійні фонди (Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р., Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р.);

✓ інвестиційні фонди і компанії (Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.06.2012 р., Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р., Закон

України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. у ред. Закону від 19.06.2020 р.);

✓ Експортно-кредитне агентство, утворене відповідно до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» від 20.12.2016 р. (у ред. Закону України від 24.03.2022 р.), інші державні фінансово-кредитні некомерційні установи;

✓ інші юридичні особи, винятковим видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг.

Фінансова послуга – операція або декілька операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги.

Види фінансових послуг:

- 1) страхування;
- 2) надання коштів та банківських металів у кредит;
- 3) залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню;
- 4) фінансовий лізинг;
- 5) факторинг;
- 6) надання гарантій;
- 7) торгівля валютними цінностями;
- 8) фінансові платіжні послуги;
- 9) фінансові послуги, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу, передбаченої ч. 2 ст. 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

На ринках капіталу здійснюються такі види професійної діяльності:

- 1) діяльність з торгівлі фінансовими інструментами;
- 2) діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами;
- 3) клірингова діяльність;
- 4) депозитарна діяльність;
- 5) діяльність з управління активами інституційних інвесторів;

б) діяльність з управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю;

7) діяльність з адміністрування недержавних пенсійних фондів.

Фінансові засоби – кошти, банківські метали, фінансові інструменти, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до фінансових інструментів.

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється шляхом:

✓ ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг;

✓ нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ;

✓ нагляду за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (крім клієнтів);

✓ застосування органами, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, заходів впливу;

✓ проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг.

Суб'єкти здійснення державного регулювання ринків фінансових послуг:

✓ щодо ринків капіталу та організованих товарних ринків – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

✓ щодо ринку банківських послуг та інших, ніж зазначені в абзаці другому цієї частини, ринків небанківських фінансових послуг – НБУ;

✓ Антимонопольний комітет України та інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень, визначених законом.

Надавати фінансові кредити за рахунок залучених коштів має право на підставі відповідної ліцензії лише кредитна установа. Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ» від 14.06.2006 р., яка регулює більшість інститутів

банківського права ЄС, у п. 1 ст. 4 містить чітке визначення поняття кредитної установи як компанії, діяльність якої полягає в отриманні депозитів або інших коштів, які підлягають сплаті, від населення та надання кредитів за свій власний рахунок; або установу-емітента електронних грошей.

Тобто, крім класичних кредитних установ, якими є банки та кредитні спілки, емітентами електронних грошей в ЄС можуть бути і певні фінансові установи, яким надані повноваження на емісію електронних грошей (Європейський центральний банк, держави-члени, юридичні особи, яким надані повноваження на емісію електронних грошей).

Ознайомтесь із Стратегією розвитку фінансового сектору України, яку схвалено Радою з фінансової стабільності 19.07.2023 р.

Платіжні системи

Відповідно до п. 59 ч. 1 ст. 1 Закону «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р. **платіжна система** – система для виконання платіжних операцій із формальними та стандартизованими домовленостями і загальними правилами щодо процесингу, клірингу та/або виконання розрахунків між учасниками платіжної системи.

Виконання платіжних операцій в Україні може здійснюватися з використанням платіжних систем (ст. 71 названого Закону).

Види платіжних систем:

✓ *внутрішньодержавна платіжна система* – це платіжна система, в якій оператором платіжної системи є резидент, та яка здійснює діяльність і забезпечує виконання платіжних операцій винятково в межах України;

✓ *міжнародна платіжна система* – це платіжна система, в якій оператором платіжної системи є резидент або нерезидент, та яка здійснює діяльність на території двох і більше держав, однією з яких є Україна, і забезпечує виконання платіжних операцій у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї держави до іншої.

Платіжна система має включати три і більше прямих учасників, не враховуючи оператора платіжної системи та

розрахункового банку, якщо вони виконують функцію учасника платіжної системи.

Суб'єктами правових відносин у платіжній системі є оператор платіжної системи, розрахунковий банк (розрахункові банки), технологічний оператор (технологічні оператори), учасники платіжної системи та користувачі (далі – суб'єкти платіжних систем). Відносини між суб'єктами платіжних систем регулюються укладеними між ними договорами, з урахуванням правил платіжних систем, з дотриманням вимог законодавства України.

Оператор платіжної системи забезпечує функціонування платіжної системи відповідно до правил платіжної системи, з дотриманням умов схеми виконання платіжних операцій та вимог законодавства України. Оператор платіжної системи здійснює управління платіжною системою, контролює діяльність суб'єктів платіжної системи (крім користувачів) та несе відповідальність за діяльність платіжної системи відповідно до правил платіжної системи та вимог законодавства України.

Правилами платіжної системи встановлюються організаційна структура платіжної системи, умови участі, порядок вступу та виходу із системи, система управління ризиками, порядок вирішення спорів між учасниками та між учасниками і користувачами, система захисту інформації (зокрема кіберзахисту), порядок здійснення моніторингу та реконсиляції платіжних операцій, схема виконання платіжних операцій, що використовується для виконання платіжних операцій, та інші вимоги відповідно до цього Закону та нормативно-правових актів НБУ.

Платіжна система має право здійснювати діяльність в Україні з дня внесення НБУ відомостей про неї до Реєстру.

НБУ встановлює обов'язкові вимоги до діяльності платіжних систем, у тому числі їх суб'єктів (окрім користувачів).

Платіжні системи, створені НБУ

(ст. 72 Закону України «Про платіжні послуги»)

НБУ має право створювати системи міжбанківських розрахунків, системи роздрібних платежів та інші види платіжних систем для виконання платіжних операцій. Саме

НБУ забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування і розвиток створених ним платіжних систем.

Створені НБУ платіжні системи є державними платіжними системами.

НБУ є оператором платіжної системи та розрахунковим банком для створених ним платіжних систем.

Відносини між оператором платіжної системи та учасниками створених НБУ платіжних систем регулюються договорами.

Учасниками системи міжбанківських розрахунків НБУ можуть бути банки-резиденти, Державна казначейська служба України та інші суб'єкти.

Державні платіжні системи (створені НБУ):

✓ *системи міжбанківських розрахунків* (учасниками є: банки-резиденти, Державна казначейська служба України, інші суб'єкти, визначені законом, за умови дотримання вимог, установлених НБУ. Такі учасники відкривають рахунки в НБУ);

✓ *Система електронних платежів (СЕП)* – системно важлива платіжна система;

✓ *ПРОСТІР* – Національна платіжна система «Український платіжний простір»;

✓ *Система миттєвих платежів* – система електронних роздрібних платежів (НБУ працює над впровадженням такої системи).

Внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи (ст. 73 Закону України «Про платіжні послуги»)

Будь-яка юридична особа-резидент, у тому числі банк або інший надавач платіжних послуг, мають право створювати в Україні внутрішньодержавні та/або міжнародні платіжні системи.

Учасниками внутрішньодержавної платіжної системи можуть бути надавачі фінансових платіжних послуг, які уклали договір участі в платіжній системі відповідно до правил цієї платіжної системи.

Учасниками міжнародної платіжної системи, в якій оператором платіжної системи є резидент, мають право бути надавачі фінансових платіжних послуг та юридичні особи-нерезиденти, що відповідно до законодавства країни своєї реєстрації мають право на надання відповідних платіжних

послуг, які уклали договір участі в платіжній системі відповідно до правил цієї платіжної системи.

Надавачі фінансових платіжних послуг мають право укладати договори про участь у міжнародних платіжних системах, в яких оператором платіжної системи є нерезидент, відповідно до правил таких платіжних систем, якщо ці системи внесені до Реєстру.

Доступ до платіжних систем

(ст. 75 Закону України «Про платіжні послуги»)

Оператор платіжної системи зобов'язаний забезпечувати однакові та недискримінаційні умови участі в платіжній системі будь-яким надавачам платіжних послуг відповідно до правил платіжної системи та цього Закону.

Правила платіжної системи, у тому числі створеної нерезидентом, не повинні містити заборони учасникам діючої в Україні платіжної системи брати участь в іншій платіжній системі. Надавачу платіжних послуг забороняється укладати договір участі в платіжній системі, правила якої передбачають обмеження його прав щодо участі в інших платіжних системах, зокрема міжнародних.

Учасники платіжної системи зобов'язані надавати користувачам незалежно від їх місцезнаходження (місця проживання), однаковий доступ до отримання платіжних послуг щодо виконання платіжних операцій, з використанням цих платіжних систем та забезпечувати надання необхідної інформації для захисту прав споживачів таких послуг, забезпечивши таку можливість у всіх своїх відокремлених підрозділах, в яких здійснюється обслуговування користувачів.

Міжнародні міжбанківські та платіжні системи:

✓ *SWIFT* (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) – Міжнародна міжбанківська система передачі інформації та здійснення платежів;

✓ *TARGET* (Trans-European Automated Real-time Gross Settlement Express Transfer System) – міжбанківська платіжна система, яка дозволяє в режимі реального часу здійснювати міжнародні розрахунки у країнах-членах ЄС;

✓ *CHIPS* (Clearing House Interbank Payments System) – це приватна клірингова палата Сполучених Штатів для транзакцій великої вартості;

✓ *SEPA* (англ. Single Euro Payment Area) – єдина зона платежів у євро. Це платіжний стандарт, що використовується в Європейському Союзі та ще в кількох країнах, які не входять до нього. У цій зоні всі європлатежі здійснюються на однакових умовах як всередині окремо взятої країни, так і в інших країнах Європи, що є частиною зони SEPA.

Проаналізуйте загрози створення платіжної системи країнами BRICS.

НБУ за результатами моніторингу платіжної інфраструктури та відповідно до критеріїв значущості, визначає важливість платіжних систем, учасників платіжних систем, надавачів платіжних послуг, емітентів електронних грошей та технологічних операторів. У такий спосіб визначають *значущі платіжні системи (системно важливі та важливі платіжні системи)*, також інколи виокремлюють соціально важливі платіжні системи.

Опрацюйте критерії важливості платіжних систем, що викладені у Положенні про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні, яке затверджене постановою Правління НБУ від 24.08.2022 р. № 187. Аргументуйте своє бачення практичної необхідності такого виокремлення платіжних систем.

Міжнародні карткові платіжні системи:

✓ соціально важливі платіжні системи (VISA, MasterCard);
✓ інші платіжні системи (American Express, JCB, Diners Club International, Union Pay).

Розгляньте приклади внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем.

Ознайомтесь із монографією: Пожидаєва М.А. Платіжні системи: теоретичні засади та фінансово-правове регулювання в Україні: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 348 с.

Окрім платіжних систем, є також системи переказу грошей (переказ коштів також може відбуватися через платіжні системи, наприклад, SWIFT).

Міжнародні системи переказу грошей:

- ✓ Western Union;
- ✓ MoneyGram;
- ✓ RIA Money Transfer;
- ✓ Welsend;
- ✓ IntelExpress;
- ✓ Sigue;
- ✓ MEEEST;
- ✓ тощо.

Міжнародні системи Інтернет-розрахунків та платіжні Інтернет-сервіси:

- ✓ PayPal;
- ✓ Google Wallet (Google Pay);
- ✓ Android Pay;
- ✓ ApplePay.

Платіжні послуги

Із платіжними операціями та платіжними системами тісно пов'язані платіжні послуги, які поділяються на фінансові та нефінансові.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р. до ***фінансових платіжних послуг*** належать такі:

1) послуги із зарахування готівкових коштів на рахунки користувачів, а також усі послуги щодо відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців);

2) послуги із зняття готівкових коштів з рахунків користувачів, а також усі послуги щодо відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців);

3) послуги з виконання платіжних операцій із власними коштами користувача з рахунку/на рахунок користувача (крім платіжних операцій з електронними грошима), зокрема:

- а) виконання кредитового переказу;
- б) виконання дебетового переказу;

в) виконання іншої платіжної операції, у тому числі з використанням платіжних інструментів;

4) послуги з виконання платіжних операцій з рахунку/на рахунок користувача (крім платіжних операцій з електронними грошима), за умови, що кошти для виконання платіжної операції надаються користувачу надавачем платіжних послуг на умовах кредиту, у тому числі:

а) виконання кредитового переказу;

б) виконання дебетового переказу;

в) виконання іншої платіжної операції, у тому числі з використанням платіжних інструментів;

5) послуги з емісії платіжних інструментів та/або здійснення еквайрингу платіжних інструментів;

6) послуги з переказу коштів без відкриття рахунку;

7) послуги з випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з ними, у тому числі відкриття та обслуговування електронних гаманців.

Нефінансові платіжні послуги:

1) послуги з ініціювання платіжної операції;

2) послуги з надання відомостей з рахунків.

Поєднання платіжними установами та установами електронних грошей діяльності з надання фінансових платіжних послуг із будь-якими іншими видами діяльності забороняється, крім:

1) надання послуг, що є допоміжними до платіжних послуг;

2) надання обмежених платіжних послуг;

3) надання послуг з торгівлі валютними цінностями для виконання платіжних операцій, з урахуванням вимог, установлених валютним законодавством;

4) надання інших фінансових послуг у випадках, передбачених законом та нормативно-правовими актами НБУ;

5) здійснення інших видів діяльності, передбачених нормативно-правовими актами НБУ.

Ці обмеження не поширюються на НБУ, органи державної влади, органи місцевого самоврядування та операторів поштового зв'язку.

Банки, платіжні установи, установи електронних грошей та філії іноземних платіжних установ мають виняткове право на суміщення діяльності з надання фінансових платіжних послуг з діяльністю з надання нефінансових платіжних послуг.

Діяльність з надання нефінансових платіжних послуг може поєднуватися з будь-якими іншими видами діяльності (крім діяльності з надання фінансових послуг), якщо інше не передбачено законодавством України.

Надавачам платіжних послуг (крім банків) забороняється здійснювати діяльність із залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення, крім випадків, визначених законодавчими актами України та нормативно-правовими актами НБУ.

Послуги, що є допоміжними до платіжних послуг (мають право надавати платіжні установи, банки, оператори поштового зв'язку, установи електронних грошей, філії іноземних платіжних установ):

- 1) послуги технічного характеру, що супроводжують надання платіжних послуг;
- 2) послуги оператора платіжної системи;
- 3) послуги технологічного оператора;
- 4) інші послуги, визначені як допоміжні до надання платіжних послуг відповідно до законодавства.

Обмежені платіжні послуги:

1) послуги, що надаються особами, які отримали ліцензію з надання банкам послуг з інкасації, із зарахування інкасованих коштів на власний рахунок та подальшого їх перерахування суб'єктам господарювання на їхні поточні рахунки за реквізитами та у строк, визначені умовами договорів, з урахуванням вимог законодавства;

2) послуги з виконання платіжних операцій, що надаються оператором телекомунікацій, провайдером телекомунікацій, провайдером програмної послуги своєму абоненту – отримувачу послуг для:

- а) оплати цифрового контенту;
- б) оплати квитків, ініційованої з використанням мобільного телефону, за умови що квиток надається абоненту – отримувачу

послуг в електронній формі на підтвердження оплати: відвідування культурно-розважальних заходів (кіно, концертів, вистав, музеїв, виставок, фестивалів, екскурсій, наукових, ділових, культурних, освітніх та інших масових заходів); відвідування природних, архітектурних та культурних об'єктів; залізничних (у тому числі приміських) перевезень; проїзду в міському і приміському транспорті (у тому числі оплати електронних квитків для проїзду в такому транспорті); маршрутних пасажирських перевезень; поповнення проїзних і транспортних карт для проїзду в міському і приміському транспорті;

в) сплати коштів на цілі благодійної діяльності, з використанням благодійного телекомунікаційного повідомлення;

г) переказу коштів між ідентифікованими абонентами;

г) переказу залишку з особового рахунку абонента під час надання послуги з перенесення абонентського номера;

д) оплати телекомунікаційних послуг та доступу до мережі Інтернет, програмних послуг, комунальних послуг, податків та зборів, митних платежів, штрафів, послуг, що надаються державними органами та установами.

НБУ має право прийняти рішення про належність платіжної операції до обмежених платіжних послуг або про визначення операції, як обмеженої платіжної послуги, якщо операція відповідає хоча б одному з таких критеріїв:

1) надається обмеженому колу осіб;

2) надається для придбання обмеженого асортименту товарів або послуг.

Надавачі платіжних послуг:

1) банки;

2) платіжні установи (у тому числі малі платіжні установи);

3) філії іноземних платіжних установ;

4) установи електронних грошей;

5) фінансові установи, що мають право на надання платіжних послуг;

6) оператори поштового зв'язку;

7) надавачі нефінансових платіжних послуг;

8) НБУ;

9) органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Наведіть приклади реальних надавачів платіжних послуг. Проаналізуйте їх правовий статус та особливості діяльності. Розмежуйте публічно- та приватно-правові відносини у сфері фінансових послуг.

3.3. Розрахункові відносини, готівкові, безготівкові та міжнародні розрахунки

Розрахунки та розрахункові правовідносини. Готівкові розрахунки. Касові операції. Ліміт каси підприємства. Каса. Безготівкові розрахунки. Платіжні інструменти та форми безготівкових розрахунків.

Грошові розрахунки проводяться у готівковій формі (як грошові знаки) та у безготівковій формі (як записи на рахунках у банках) згідно із правилами, встановленими нормативно-правовими актами НБУ.

Обов'язок розрахуватись за своїм грошовим зобов'язанням або здійснити платіж:

✓ може впливати безпосередньо з цивільно-правових зобов'язань (договір купівлі-продажу, надання послуг, підяду тощо) або закону (сплатити податки, державне мито, перерахувати внески до цільових фондів коштів тощо);

✓ може бути і санкцією за неналежне виконання або невиконання зобов'язання у вигляді сплати неустойки, відшкодування збитків або як негативний наслідок позадоговірних зобов'язань щодо відшкодування шкоди тощо.

Розрахунки – це:

✓ у широкому розумінні – будь-який спосіб припинення зобов'язань (як грошових, так і негрошових) між сторонами, в тому числі виконання зобов'язань у натурі та зарахування однорідних зустрічних (послідовних) вимог;

✓ у вузькому значенні – це саме грошові зобов'язання (обов'язки) сторін, платежі.

Розрахункові операції банків спрямовані на забезпечення взаємних розрахунків між учасниками господарських відносин, а

також інших розрахунків у фінансовій сфері. Розрахунки можуть здійснюватися у грошовій та негрошовій формах.

Поняття «розрахунки» та «розрахункові правовідносини» не є тотожними. **Розрахунки** – це дії, **розрахункові правовідносини** – це врегульовані нормами права відносини, які виникають у процесі здійснення розрахунків через установи банків, небанківські фінансові установи, надавачів фінансових платіжних послуг.

Правове регулювання та порядок здійснення готівкових розрахунків

Підприємства (підприємці), що відкрили поточні рахунки в банках і зберігають на цих рахунках власні кошти на договірних умовах, здійснюють розрахунки за своїми грошовими зобов'язаннями, які виникають у господарських відносинах, як у безготівковій, так і в готівковій формах (із дотриманням чинних обмежень).

Вимоги до організації готівкових розрахунків регулюються Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148.

Готівкові розрахунки/розрахунки готівкою – платежі готівкою суб'єктів господарювання і фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Суб'єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки готівкою протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами:

- 1) між собою – у розмірі до 10 000 (десяти тисяч) гривень включно;
- 2) з фізичними особами – у розмірі до 50 000 (п'ятдесяти тисяч) гривень включно.

Фізичні особи мають право здійснювати розрахунки готівкою:

- 1) із суб'єктами господарювання протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами – у розмірі до 50 000 (п'ятдесяти тисяч) гривень включно.

Платежі на суму, що перевищує 50 000 гривень, проводяться через банки або небанківські установи, шляхом переказу коштів із поточного рахунку на поточний рахунок або внесення коштів до банку чи небанківської установи для подальшого їх переказу на поточні рахунки в банку;

2) між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, у розмірі до 50 000 (п'ятдесяти тисяч) гривень включно.

Платежі на суму, яка перевищує 50 000 гривень, здійснюються шляхом переказу коштів з поточного рахунку на поточний рахунок або внесення та/або переказу коштів на поточні рахунки (у тому числі на депозит нотаріуса на окремий поточний рахунок у національній валюті).

Обмеження щодо розмірів готівкових розрахунків не стосуються:

1) розрахунків суб'єктів господарювання з бюджетами та державними цільовими фондами;

2) добровільних пожертвувань та благодійної допомоги;

3) використання готівки, виданої на відрядження;

4) виплат, пов'язаних з оплатою праці;

5) використання готівкових коштів з фонду оперативно-розшукових (негласних слідчих) дій, створеного на виконання ч. 3 ст. 24 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» та ч. 4 ст. 17 розділу II Закону України «Про Державне бюро розслідувань».

Для того, щоб суб'єкт господарювання міг належно забезпечувати споживачу розрахунок у готівковій формі, існують каса, касові операції, ліміт касової готівки тощо.

Порядок оформлення касових операцій, порядок ведення касової книги та обов'язки касира, порядок визначення строків здавання готівкової виручки (готівки) та ліміту каси, контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою детально розписано у Положенні про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148.

Ліміт залишку готівки в касі (далі – ***ліміт каси***) – граничний розмір суми готівки, що може залишатися в касі в

позаробочий час та забезпечити роботу на початку наступного робочого дня.

Установа/підприємство визначає і встановлює за погодженням з банком (у якому відкрито рахунок установи/підприємства, на який зараховуються кошти) строки здавання ним готівкової виручки (готівки) для її зарахування на рахунки в банках.

Визначення ліміту каси підприємством визначається з урахуванням:

- ✓ режиму і специфіки роботи підприємства;
- ✓ віддаленості від банку;
- ✓ обсягу касових оборотів (надходжень і видатків) за всіма рахунками;
- ✓ установлених строків здавання готівки;
- ✓ тривалості операційного часу банку;
- ✓ наявності домовленості підприємства з банком на інкасацію;
- ✓ середньоденне надходження готівки до каси (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти);
- ✓ середньоденної видачі готівки (за три будь-які місяці поспіль з останніх дванадцяти) тощо.

Уся готівка, що надходить до кас підприємств, має вчасно та в повній сумі оприбутковуватися в їхніх касах. **Оприбуткування готівки** – проведення суб'єктами господарювання обліку готівки в касі на повну суму її фактичних надходжень у касовій книзі/книзі обліку доходів і витрат/фіскальному звітному чеку/електронному фіскальному звітному чеку/розрахунковій квитанції.

Відповідно до Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148, **касові операції** – операції суб'єктів господарювання між собою та з фізичними особами, пов'язані з прийманням і видачею готівки під час проведення розрахунків через касу з відображенням цих операцій у відповідних книгах обліку.

Каса – приміщення або місце здійснення готівкових розрахунків, а також приймання, видачі, зберігання готівки, інших цінностей, касових документів.

Книга обліку – касова книга, книга обліку виданої та прийнятої старшим касиром готівки, книга обліку розрахункових операцій (у разі її використання), книга обліку доходів і витрат.

Касова книга – документ установленої форми, що застосовується для здійснення первинного обліку готівки в касі.

Приймання готівки в касу проводиться за прибутковим касовим ордером, підписаним головним бухгалтером або особою, уповноваженою керівником установи/підприємства. До прибуткових касових ордерів можуть додаватися документи, які є підставою для їх складання.

Про приймання установами/підприємствами готівки в касу за прибутковими касовими ордерами видається квитанція (що є відривною частиною прибуткового касового ордера), підписана головним бухгалтером або особою, уповноваженою керівником, підпис яких може бути засвідчений відбитком печатки цієї/цього установи/підприємства. Використання печатки установою/підприємством не є обов'язковим.

Касири (особи, які виконують їх функції) під час роботи з готівкою керуються правилами визначення платіжності банкнот і монет НБУ.

Видача готівки з кас проводиться за видатковими касовими ордерами або видатковими відомостями. Документи на видачу готівки підписуються керівником і головним бухгалтером або особою, уповноваженою керівником. До видаткових ордерів додаються заяви на видачу готівки, розрахунки.

Підпис керівника установи/підприємства на видаткових касових ордерах не обов'язковий, якщо на доданих до видаткових касових ордерів документах, заявах, рахунках є його дозвільний напис.

Підприємства, що займаються закупівлею товарів сільськогосподарської продукції, проведення розрахунків за які не врегульовано законодавством України, здійснюють видачу готівки здавальникам такої сільськогосподарської продукції за відомостями, у яких зазначаються прізвища здавальників, їх адреси, обсяги зданої продукції і сума виплаченої готівки, що підписуються здавальником.

Касир проводить видачу готівки тільки особі, зазначеній у видатковому касовому ордері або видатковій відомості.

Правові основи та форми безготівкових розрахунків

Розрахунки між юридичними особами, а також розрахунки за участю фізичних осіб, пов'язані зі здійсненням ними підприємницької діяльності, провадяться, зазвичай, у безготівковій формі.

Безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів із рахунків платника на рахунки отримувача коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними в готівковій формі до каси банку на рахунки отримувачів грошей. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Сторони в договорі мають право обрати будь-який вид безготівкових розрахунків на свій розсуд (це цивільно-правові відносини), здійснення ж власне розрахунків підпадає під фінансово-правове регулювання (фінансові правовідносини). Безготівкові розрахунки здійснюються через банки, інші фінансові установи, в яких відкрито відповідні рахунки, якщо інше не впливає із закону та не зумовлено видом безготівкових розрахунків, на підставі розрахункових документів на паперових носіях або в електронному варіанті.

Порядок здійснення безготівкових розрахунків регулюється ЦК України, ГК України, Законом України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р., банківськими правилами тощо.

Платіжний інструмент – персоналізований засіб, пристрій та/або набір процедур, що відповідають вимогам законодавства та погоджені користувачем і надавачем платіжних послуг для надання платіжної інструкції.

Платіжна інструкція – це тобто розпорядження ініціатора надавачу платіжних послуг щодо виконання платіжної операції.

У ст. 34 Закону України «Про платіжні послуги» визначено такі **види платіжних інструментів**:

✓ **прямий дебет** – платіжний інструмент, що використовується для ініціювання платіжної операції дебетового переказу. **Дебетовий переказ** – платіжна операція, що здійснюється з рахунку платника на підставі наданої

отримувачем платіжної інструкції, за умови отримання згоди платника на виконання платіжної операції, наданої ним отримувачу, надавачу платіжних послуг отримувача або платника, або на підставі платіжної інструкції стягувача без отримання згоди платника

✓ *кредитовий трансфер* – платіжний інструмент у вигляді сукупності процедур, передбачених нормативно-правовими актами НБУ, виконання яких є необхідним для ініціювання кредитового переказу, що використовується для ініціювання платіжної операції кредитового переказу;

Ознайомтесь із рішенням Ради Платіжної організації системи електронних платежів НБУ, протокол від 01.10.2021 р. № 10 (зі змінами та доповненнями, внесеними рішенням Ради Платіжної організації системи електронних платежів НБУ, протокол від 22.02.2022 р. № 12) «Імплементация стандарту ISO 20022 в Україні. Кредитовий переказ на базі міжнародного стандарту ISO 20022. Версія 3.1. URL: https://bank.gov.ua/files/ISO20022/CT_cred_perekaz.NBU.ver.3.1_22.02.2022.pdf

✓ *електронні платіжні засоби* – платіжний інструмент, реалізований на будь-якому носії, що містить в електронній формі дані, необхідні для ініціювання платіжної операції та/або здійснення інших операцій, визначених договором з емітентом.

НБУ також має право визначати інші види платіжних інструментів та порядок їх емісії.

Інше законодавство містить ширший перелік платіжних інструментів (ч. 3 ст. 341 ГК України, ч. 4 ст. 51 Закону України «Про банки і банківську діяльність»):

✓ *платіжне доручення* – розрахунковий документ, який містить доручення платника банку, здійснити переказ визначеної в ньому суми коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача;

✓ *платіжна вимога* – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні обтяжувача чи отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача;

✓ *платіжна вимога-доручення* – розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача;

✓ *меморіальний ордер* – розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунку платника і внутрішньобанківських операцій;

✓ *розрахунковий чек* – паперовий розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене розпорядження платника банку, що його обслуговує, провести переказ суми коштів на користь визначеного в ньому отримувача;

✓ *векселі (прості, переказні)* – боргові цінні папери, які посвідчують безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю) (ч. 7 ст. 164 ГК України);

✓ *банківські платіжні картки* – електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунку платника або з відповідного рахунку банку, з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором;

✓ інші дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Відповідно до ст. 341 ГК України «Розрахункові операції банків» безготівкові розрахунки можуть здійснюватися у **формі**:

- ✓ *платіжних доручень*;
- ✓ *платіжних вимог*;
- ✓ *вимог-доручень*;
- ✓ *векселів*;
- ✓ *чеків*;
- ✓ *банківських платіжних карток*;

✓ інших дебетових і кредитових платіжних інструментів, що застосовуються у міжнародній банківській практиці.

Тобто форми безготівкових розрахунків і платіжні інструменти інколи розуміються як тотожні.

Особливості міжнародних розрахунків та їх форми

Між підприємствами, установами, банками, іншими фінансовими установами, міжнародними організаціями, окремими державами, а також між фізичними особами можуть виникати відносини, пов'язані з рухом товарно-матеріальних цінностей, наданням послуг, виконанням робіт у міжнародному обороті, зовнішньоекономічних відносинах, міжнародних фінансових відносинах. Такі відносини опосередковуються міжнародними розрахунками.

У найбільш вузькому розумінні **міжнародні розрахунки** – це система регулювання та організації здійснення платежів у сфері міжнародних відносин.

Завдяки міжнародним розрахунками забезпечується кругообіг товарів, грошей, продукції, товарно-матеріальних цінностей. Ці відносини є багатосуб'єктними, одним із яких є банк (декілька банків). Діяльність банків як своерідних посередників між суб'єктами з різних країн, різних юрисдикцій регулюється нормами національного законодавства, міждержавними та міжбанківськими угодами, міжнародними нормами та звичаями.

Також найчастіше суб'єктами таких відносини виступають експортери та імпортери.

Форми міжнародних розрахунків:

- ✓ акредитив;
- ✓ інкасо;
- ✓ аванс;
- ✓ банківський переказ.

Відповідно до Положення про порядок здійснення банками операцій за акредитивами, затвердженого постановою Правління НБУ від 03.12.2003 р. № 514, **акредитив** – це грошове зобов'язання банку-емітента виконати зобов'язання проти належного представлення. Це своерідна гарантія від банку, що продавець чи постачальник товару отримає належну раніше обумовлену оплату від свого контрагента-покупця, коли

останній виконає умови, передбачені договором (угодою, контрактом тощо).

Міжнародною торговою палатою розроблено Уніфіковані правила для та звичаї для документарних акредитивів (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits), які також використовуються й в Україні.

Учасники операцій за акредитивами обмінюються електронними документами або за допомогою системи SWIFT, з використанням міжнародних стандартів або визначають порядок обміну та засвідчення цих документів на договірних засадах, з урахуванням вимог законодавства України.

Суб'єкти міжнародних розрахунків з акредитивною формою розрахунків:

✓ *заявник акредитива (платник)* – звертається до банку із заявою про відкриття акредитиву;

✓ *банк-емітент* – банк, який відкриває акредитив заявнику;

✓ *бенефіціар* – особа, на користь якої виставляється акредитив;

✓ *виконуючий банк* (банк бенефіціара чи інший банк) – банк, який виконує платіж за дорученням банку-емітента.

На практиці використовують різні види акредитивів: відкличні та безвідкличні, покриті та непокриті тощо.

Інкасо – це банківська операція, за якої банк за дорученням свого клієнта і на основі розрахункових документів отримує певну суму коштів від покупця з подальшим зарахуванням цих сум на рахунок свого клієнта.

Стандартні міжнародні правила, які визначають ролі і обов'язки банків при проведенні операцій інкасо, були розроблені, затверджені, опубліковані як Універсальні правила з інкасо (Uniform Rules for Collections), затверджені Міжнародною торговельною палатою, набули чинності з січня 1996 р., публікація МТП № 522.

Аванс (100% аванс, авансові платежі, передоплата) – форма розрахунків, за якою імпортер здійснює оплату товарів до їх відвантаження (оплата за роботи та послуги до їх отримання) чи навіть на етапі їх виробництва.

Банківський переказ – це досить популярний і відносно простий спосіб електронного переказу коштів. За такої форми міжнародних розрахунків покупець дає доручення банку, який

обслуговує його, переказати певну суму в іншу країну та виплатити одержувачу (бенефіціару, експортеру) цю суму. Безпосередньо переказ коштів у міжнародних розрахунках здійснюється, наприклад, за допомогою каналів SWIFT.

Ще одна форма міжнародних розрахунків – це **кліринг**. Тракткування цього поняття міститься у декількох вітчизняних документах.

Кліринг – процес визначення зобов'язань, у тому числі шляхом неттінгу¹, за деривативними контрактами² та правочинами щодо інших фінансових інструментів, валютних цінностей, за товарними операціями, що супроводжується забезпеченням функціонування системи управління ризиками та гарантій з виконання таких зобов'язань (п. 23 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. у ред. Закону України від 19.06.2020 р.).

Кліринг – механізм, що передбачає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань (п. 25 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р.).

Грошовий кліринг – визначення взаємних зобов'язань і вимог щодо переказу коштів за операціями з розміщення облігацій внутрішньої державної позики України (далі – ОВДП) та їх погашення в разі збігу строків виконання грошових розрахунків за результатами розміщення ОВДП зі строками

¹ Неттінг – повне або часткове припинення зобов'язань за деривативними контрактами, договорами про заміну сторони, правочинами щодо фінансових інструментів, валютних цінностей або за товарними операціями, яке здійснюється шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог та/або заміни первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими самими сторонами та/або припинення зобов'язань в інший спосіб, передбачений правилами клірингу.

² Державний дериватив – це деривативний цінний папір, що розміщується державою на міжнародних ринках капіталу і підтверджує зобов'язання України відповідно до умов розміщення цього цінного папера здійснити виплати власнику цього цінного папера у разі досягнення певних показників валового внутрішнього продукту України, а також здійснити інші виплати. Про ринок деривативних фінансових інструментів див.: Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23.02.2006 р. у ред. Закону України від 19.06.2020 р.

виплати доходу та/або їх погашення за ОВДП, номінованими в однаковій валюті (підпункт 3 пункту 2 глави 1 розділу I Положення про провадження депозитарної і клірингової діяльності та забезпечення здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів НБУ, затверджене постановою Правління НБУ від 21.12.2017 р. № 140).

Виокремлюють також внутрішній та валютний кліринг.

Знайдіть та дослідіть практичні видатки міжнародних розрахунків. Проаналізуйте відповідну судову практику. Розмежуйте приватно- та публічно-правову природу міжнародних розрахункових відносин.

Для більш детального розгляду питань, пов'язаних із правовим регулюванням розрахункових відносин, рекомендується опрацювати такі нормативно-правові акти:

- ✓ Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р.;
- ✓ Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р.;
- ✓ Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 06.07.1995 р.;
- ✓ ЦК (зокрема, ст. ст. 1073, 1074);
- ✓ ГК (зокрема, ст. 341);
- ✓ Постанова Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022 р. № 18;
- ✓ Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг, затверджена постановою Правління НБУ від 29.07.2022 р. № 163 (далі – Інструкція № 163);
- ✓ Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: постанова Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148 (далі – Положення НБУ № 148);
- ✓ Інструкція про порядок організації касової роботи банками та проведення платіжних операцій надавачами платіжних послуг в Україні: постанова Правління НБУ від 25.09.2018 р. № 103 (назва у редакції від 21.06.2022 р., до того була назва: Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні) (далі – Інструкція НБУ № 103);

✓ Правила визначення платіжних ознак та обміну банкнот, розмінних та обігових монет національної валюти України: постанова Правління НБУ від 03.12.2018 р. № 134;

✓ Інструкція щодо організації роботи банківської системи в надзвичайному режимі: постанова Правління НБУ від 22.07.2014 р. № 435;

✓ Положення про організацію готівкового обігу і ведення емісійно-касових операцій у банківській системі в особливий період: постанова Правління НБУ від 05.05.2018 р. № 51.

3.4. Контроль та відповідальність за порушення банківського законодавства, правил грошового обігу. Фінансовий моніторинг

Банківське регулювання та банківський нагляд. Державне регулювання ринків небанківських фінансових послуг. Інспекційні перевірки та безвиїзний нагляд НБУ. Відповідальність надавачів, платників, одержувачів платіжних послуг під час виконання платіжних операцій. Відповідальність емітентів, еквайрів, стягувачів та інших осіб під час виконання платіжних операцій. Коригувальні заходи і заходи впливу Регулятора до надавачів фінансових та/або супровідних послуг. Відповідальність за порушення прав споживачів. Фінансовий моніторинг.

Контроль за дотриманням вимог банківського законодавства та правил грошового обігу передбачає здійснення різноманітних контрольних заходів у сфері:

✓ *готівкового грошового обігу та готівкових розрахунків* (щодо дотримання вимог обігу готівки, приймання та переказу готівкових коштів, готівкових розрахунків між різними суб'єктами);

✓ *безготівкового грошового обігу* (щодо безготівкових розрахункових операцій, переказу коштів, створення та функціонування платіжних систем, електронних і цифрових грошей, віртуальних активів тощо).

Головним контролюючим органом у цих відносинах є НБУ, який здійснює банківське регулювання та банківський нагляд.

Банківське регулювання – одна із функцій НБУ, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Ознайомтесь із Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, яка затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368.

Банківський нагляд – система контролю та активних упорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Головна мета банківського регулювання і нагляду – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів (ст. 55 Закону України «Про Національний банк України»).

Мета банківського нагляду – стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках (ст. 67 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Наглядова діяльність НБУ охоплює всі банки, їх відокремлені підрозділи, афілійованих та споріднених осіб банків, ключових учасників у структурі власності банків, банківські групи, учасників банківських груп на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інших юридичних та фізичних осіб у частині дотримання вимог цього Закону.

НБУ здійснює функції банківського регулювання і нагляду на індивідуальній та консолідованій основі за діяльністю банків та банківських груп.

Банківський нагляд на консолідованій основі – це нагляд, що здійснюється НБУ за банківською групою, з метою

забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк унаслідок участі в банківській групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків банківської групи у визначеному НБУ порядку (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Головна мета державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг, здійснюваного НБУ, – безпека та фінансова стабільність фінансової системи, захист інтересів вкладників і кредиторів та інших споживачів небанківських фінансових послуг та запобігання кризовим явищам. НБУ здійснює функції державного регулювання та нагляду за діяльністю на ринках небанківських фінансових послуг (крім діяльності на ринках цінних паперів та похідних (деривативів), професійної діяльності на фондовому ринку та діяльності у системі накопичувального пенсійного забезпечення) на індивідуальній та консолідованій основі.

Проаналізуйте положення чинного законодавства про фінансові послуги у частині норм щодо нагляду НБУ за діяльністю на ринках небанківських фінансових послуг.

Інспекційні перевірки та безвиїзний нагляд НБУ

НБУ здійснює банківський нагляд у формі інспекційних перевірок та безвиїзного нагляду.

Згідно зі ст. 71 Закону України «Про банки і банківську діяльність» кожний банк є об'єктом інспекційної перевірки уповноваженими НБУ особами. Перевірки здійснюються з метою визначення рівня безпеки і стабільності операцій банку, достовірності звітності банку і дотримання банком законодавства України про банки і банківську діяльність, законодавства, що регулює діяльність на платіжному ринку, а також нормативно-правових актів НБУ.

Перевірка банків здійснюється відповідно до плану, затвердженого НБУ. Планова перевірка здійснюється не частіше одного разу на рік. Про проведення планової перевірки НБУ зобов'язаний повідомити банк не пізніше, ніж за 10 днів до його початку.

Банки зобов'язані забезпечити уповноваженим НБУ особам умови для проведення інспекційної перевірки та вільний доступ у робочий час до всіх приміщень банку.

НБУ може прийняти рішення про проведення позапланової перевірки банку за наявності обґрунтованих підстав. Таке рішення має бути підписане Головою НБУ або уповноваженою ним особою.

Уповноважені НБУ особи мають право одержувати від банку інформацію, документи та їх копії, письмові пояснення з питань діяльності банку, вилучати (виносити за межі банку) письмові пояснення, а також виготовляти та вилучати (виносити за межі банку) копії документів, зокрема й тих, що свідчать про порушення законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів НБУ.

Не допускається надання матеріалів перевірки третім особам у разі, якщо в матеріалах перевірки відсутні дані про факти порушень законодавства, крім надання матеріалів перевірки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

У ході перевірки банку уповноважені НБУ особи мають право перевіряти будь-яку звітність афілійованої та спорідненої особи банку щодо взаємовідносин з банком, з метою визначення впливу відносин з цією особою на стан банку. Для цілей перевірки афілійовані та споріднені особи сприяють НБУ відповідно до положень цієї статті у тому самому порядку, що застосовується до банків.

НБУ має право залучати працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб до участі в інспекційних перевірках проблемного банку.

Ознайомтесь із планом перевірок НБУ на поточний та за наявності – на наступний рік. Знайдіть приклади планових і позапланових перевірок НБУ та проаналізуйте їх результати. З'ясуйте, які саме проблеми виникають під час таких перевірок. Знайдіть та проаналізуйте відповідну судову практику.

Відповідно до ст. 72 Закону України «Про банки і банківську діяльність» НБУ має право здійснювати перевірку осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю НБУ, з метою дотримання

законодавства щодо банківської діяльності. До осіб, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ, належать власники істотної участі у банку, ключові учасники у структурі власності банку та учасники банківських груп, небанківських фінансових груп, учасниками яких є банки, материнські компанії банків, юридичні особи, які мають спільного з банками контролера. Об'єктом перевірки НБУ може бути також особа, щодо якої є достовірна інформація про здійснення цією особою банківської діяльності без банківської ліцензії.

Заходи впливу НБУ

Згідно зі ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» у разі порушення банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ відповідно до цього Закону, банківського, валютного законодавства, законодавства, що регулює діяльність на платіжному ринку, законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, законодавства з питань захисту критичної інфраструктури, кіберзахисту та інформаційної безпеки, законодавства про віртуальні активи, нормативно-правових актів НБУ, інших вимог НБУ, здійснення ризикової діяльності, що становить загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, застосування іноземними державами або міждержавними об'єднаннями, або міжнародними організаціями санкцій до банків чи власників істотної участі у банках, що становлять загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку та/або стабільності банківської системи, порушення встановлених законодавством вимог щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки), НБУ має право застосувати заходи впливу, адекватно вчиненому порушенню або рівню такої загрози, до яких належать:

- 1) письмове застереження;
- 2) скликання загальних зборів учасників, ради банку, правління банку;
- 3) укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язуються сплатити визначене

грошове зобов'язання та/або вжити заходів для усунення та/або недопущення в подальшій діяльності порушень, поліпшення фінансового стану банку, підвищення ефективності функціонування системи управління ризиками тощо. За невиконання або неналежне виконання банком умов письмової угоди НБУ має право застосувати інші заходи впливу, передбачені цією частиною;

4) зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі;

5) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій, у тому числі операцій із пов'язаними з банком особами;

6) заборона надання бланкових кредитів;

7) накладення штрафів на:

✓ банк відповідно до положень, затверджених Правлінням НБУ, але у розмірі не більш як 1% суми зареєстрованого статутного капіталу. Зазначене обмеження максимальної суми штрафу не застосовується у разі накладення на банк штрафу за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Максимальний розмір штрафу за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення не може перевищувати 7 950 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

✓ власників істотної участі у банку за невиконання прийнятих на себе зобов'язань про надання необхідної фінансової допомоги банку в рамках вжиття заходів з метою приведення діяльності проблемного банку у відповідність із вимогами законодавства у розмірі від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

✓ особу, яка набула або збільшила істотну участь у банку з порушенням вимог ст. 34, 34¹ цього Закону щодо порядку набуття або збільшення істотної участі у банку, в розмірі до 10%:

номінальної вартості придбаних акцій (паїв) банку, якщо особа набула або збільшила пряму істотну участь у банку; номінальної вартості акцій (паїв), які належать акціонеру (учаснику) банку, через якого особа набула або збільшила істотну участь у банку, якщо особа набула або збільшила опосередковану істотну участь у банку.

Штраф за порушення порядку набуття або збільшення істотної участі у банку накладається на особу, яка набула або збільшила істотну участь у банку, або на будь-яку з осіб у структурі власності банку, через яку така особа набула або збільшила істотну участь у банку;

8) тимчасова, до усунення порушення, заборона використання власником істотної участі у банку права голосу (тимчасова заборона права голосу);

9) вимога до власника істотної участі у банку про відчуження акцій (паїв) банку у випадках, передбачених статтями 34⁻¹ і 34⁻² цього Закону та частиною восьмою цієї статті;

10) відсторонення посадової особи банку від посади;

11) віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних;

12) відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку.

НБУ у разі розгляду питань щодо застосування заходів впливу, запрошує у визначеному ним порядку для надання пояснень/заперечень уповноважену особу (уповноважених осіб) банку або іншу особу, яка стала об'єктом перевірки НБУ та щодо якої має бути прийнято таке рішення.

За ст. 74 Закону України «Про банки і банківську діяльність» передбачені заходи впливу можуть бути застосовані НБУ протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення.

Рішення НБУ про застосування заходу впливу у вигляді накладення штрафу є виконавчим документом та набирає законної сили з дня його прийняття. У разі невиконання такого рішення у визначений НБУ строк, воно передається НБУ до органів державної виконавчої служби для примусового виконання.

Знайдіть та розгляньте різні випадки застосування заходів впливу НБУ. Проаналізуйте відповідну судову практику.

Порядок застосування заходів впливу, встановлених у ст. 73 названого Закону, регулюється Положенням про застосування Національним банком України заходів впливу, яке затверджене постановою Правління НБУ від 17.08.2012 р. № 346 (далі – Положення № 346).

Відповідно до Положення № 346 НБУ застосовує заходи впливу за порушення банками, їх відокремленими підрозділами, філіями іноземних банків, банківськими групами, відповідальними особами банківських груп, іншими учасниками банківських груп чи іншими особами, які є об'єктом перевірки НБУ, банківського, валютного законодавства, законодавства України з питань фінансового моніторингу, з питань захисту критичної інфраструктури, кіберзахисту та інформаційної безпеки, нормативно-правових актів НБУ, вимог НБУ, законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг, зокрема й вимог щодо взаємодії зі споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки), або здійснення ризикової діяльності, що становить загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (далі – ризикова діяльність), або в разі застосування іноземних санкцій, на підставі результатів (матеріалів):

- ✓ інспекційних перевірок діяльності банків;
- ✓ перевірок банків з питань фінансового моніторингу (виїзна перевірка з питань фінансового моніторингу, безвиїзний нагляд з питань фінансового моніторингу);
- ✓ безвиїзного банківського нагляду за діяльністю банків;
- ✓ аналізу дотримання банками вимог банківського законодавства, з використанням статистичної звітності, щомісячних і щоденних балансів тощо;
- ✓ аудиторських перевірок банків аудиторськими фірмами, які мають право відповідно до законодавства України на проведення зовнішнього аудиту банків;
- ✓ перевірок дотримання банками валютного законодавства;

✓ контролю за усуненням банками виявлених у їх діяльності порушень, виконанням рішень НБУ про застосування заходів впливу, виконанням пред'явлених (висунених) вимог, припиненням здійснення ризикової діяльності, відповідністю ділової репутації керівників банків, власників істотної участі в банках, ключових учасників у структурі власності банку вимогам законодавства України;

✓ що містять інформацію, отриману від відповідних органів інших держав, міждержавних об'єднань або міжнародних організацій, органів державної влади України, та/або офіційно опубліковану (оприлюднену, зокрема й шляхом розміщення на їх офіційних веб-сайтах) ними інформацію про застосування іноземних санкцій;

✓ нагляду за дотриманням банками та іншими особами, які охоплюються наглядовою діяльністю НБУ, вимог банківського законодавства та нормативно-правових актів НБУ з питань реєстрації та ліцензування банків, набуття (збільшення) істотної участі в банку та розкриття інформації про структуру власності;

✓ нагляду за дотриманням банками вимог нормативно-правових актів НБУ, якими запроваджені обмеження щодо проведення операцій, що мають за мету/порушують, сприяють або можуть сприяти уникненню/порушенню обмежень, установлених персональними спеціальними економічними та іншими обмежувальними заходами (санкціями);

✓ нагляду за дотриманням банками законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг, у тому числі вимог щодо взаємодії зі споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки);

✓ перевірок дотримання банками законодавства України з питань захисту критичної інфраструктури, кіберзахисту та інформаційної безпеки.

Важливо, що заходи впливу, що застосовуються НБУ до банків, мають бути адекватними конкретним порушенням, які ними були допущені. **Вибір адекватних заходів впливу має здійснюватися з урахуванням:**

✓ характеру допущених банком порушень;

✓ причин, які зумовили виникнення виявлених порушень;

- ✓ загального фінансового стану банку;
- ✓ розміру можливих негативних наслідків для кредиторів і вкладників;
- ✓ можливих репутаційних ризиків для банку;
- ✓ інформації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд гарантування) щодо порушення банками вимог, установлених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (далі – Закон про систему гарантування), результатів перевірки банків Фондом гарантування [не враховується під час вибору заходів впливу за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу та валютного законодавства, вимог нормативно-правових актів НБУ, якими запроваджені обмеження щодо проведення операцій, що мають за мету/порушують, сприяють або можуть сприяти уникненню/порушенню обмежень, установлених персональними спеціальними економічними та іншими обмежувальними заходами (санкціями)].

Рішення про застосування заходу впливу приймає Правління НБУ або Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем (далі – Комітет з питань нагляду), які встановлюють факт здійснення банком ризикової діяльності.

Розгляньте особливості діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. Порівняйте вітчизняний і іноземний досвід гарантування вкладів фізичних осіб.

Рішення НБУ про застосування заходу впливу є обов'язковим для виконання.

НБУ здійснює контроль за усуненням банком порушень у його діяльності, виконанням рішень НБУ про застосування заходів впливу, виконанням пред'явлених (висунених) вимог, припиненням здійснення ризикової діяльності.

Скликання загальних зборів учасників банку, ради банку, правління банку

НБУ має право прийняти рішення про потребу скликання загальних зборів учасників банку, ради/правління банку в разі погіршення фінансового стану банку, зокрема якщо:

- ✓ банк має збитки за результатами фінансового року;
- ✓ фінансове оздоровлення банку потребує залучення додаткових коштів учасників, інвесторів для збільшення капіталу банку.

Обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій

Рішення про обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій приймає Правління НБУ або Комітет з питань нагляду.

НБУ має право прийняти рішення про обмеження, зупинення чи припинення окремих видів здійснюваних банком операцій, у тому числі обмеження операцій з пов'язаними з банком особами, зокрема в разі:

- ✓ установлення процентних ставок та комісійних винагород на рівні, що є нижчим від собівартості банківських послуг у цьому банку;

- ✓ недотримання вимог нормативно-правових актів НБУ у частині відкриття та/або ведення клієнтських рахунків;

- ✓ порушення економічних нормативів, установлених НБУ;

- ✓ недотримання комбінованого буфера капіталу;

- ✓ щоденного порушення банком значення ліміту загальної довгої валютної позиції банку (Л13-1)/ліміту загальної короткої валютної позиції банку (Л13-2) десять та більше разів поспіль;

- ✓ недотримання ліцензійних вимог та спеціальних вимог, що встановлені нормативно-правовими актами НБУ щодо окремих операцій (у тому числі недотримання банком ліцензійних вимог стосовно розміру регулятивного капіталу банку, потрібного для здійснення відповідних операцій);

- ✓ порушення умов, на підставі яких була надана банківська ліцензія/письмовий дозвіл на здійснення інвестиції;

- ✓ якщо розмір визначеного банком кредитного ризику на 10 і більше відсотків менший, ніж розмір кредитного ризику, що мав бути визначений згідно з нормативно-правовими актами НБУ;

- ✓ здійснення інвестиції без письмового дозволу НБУ;

- ✓ недотримання вимог нормативно-правових актів НБУ, у тому числі щодо складання та надання звітності;

✓ надання недостовірної інформації (у тому числі про структуру власності) та звітності, що встановлені нормативно-правовими актами НБУ, ненадання або несвоєчасне їх надання, у тому числі інформації щодо підстав зменшення загального розміру кредитного ризику на суму забезпечення кредиту безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям, під час розрахунку нормативів максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) та/або максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9);

✓ невиконання в установлений строк вимог НБУ щодо усунення порушень у діяльності банку;

✓ невикористання звітності в порядку, установленому НБУ;

✓ визнання НБУ системи управління ризиками банку неефективною, про що свідчать результати оцінки життєздатності бізнес-моделі банку, аналізу наданих банком фактичних та прогнозних даних балансу банку, звіту про прибутки та збитки, операцій з пов'язаними з банком особами, складових регулятивного капіталу відповідно до стратегії розвитку банку та бізнес-плану розвитку банку, розрахованих із застосуванням макроекономічних показників, що використовуються НБУ під час проведення оцінки стійкості банку за базовим макроекономічним сценарієм;

✓ допущення банком недобросовісної конкуренції щодо надання банківських та інших фінансових послуг, а також здійснення іншої діяльності;

✓ суттєвого порушення вимог валютного законодавства;

✓ порушення вимог законодавства з питань фінансового моніторингу;

✓ недотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів, резервів за валютними деривативами протягом трьох періодів утримання обов'язкових резервів/резервів за валютними деривативами (далі – період утримання) поспіль або більше п'яти порушень протягом 12 періодів утримання;

✓ недотримання банком вимог нормативно-правових актів НБУ щодо нагляду на консолідованій основі;

✓ недотримання відокремленим підрозділом вимог банківського законодавства, нормативно-правових актів НБУ, внутрішніх документів банку, у тому числі виявлення фактів здійснення операцій без правових підстав та тих, які призвели до здійснення операцій з підвищеним ризиком;

✓ подання банком неправдивих відомостей під час відкриття відокремленого підрозділу;

✓ здійснення ризикової діяльності;

✓ застосування іноземних санкцій;

✓ недотримання банком вимог ст. 52 Закону про банки в частині здійснення операцій з пов'язаними особами;

✓ порушення (невиконання, неналежне виконання) банком вимог НБУ, установлених відповідно до статей 66, 67 Закону про банки.

Накладання штрафів у разі встановлення факту здійснення ризикової діяльності або допущення інших порушень

НБУ має право накладати **штрафи в разі встановлення факту здійснення ризикової діяльності або допущення, зокрема, таких порушень:**

✓ порушення порядку, строків і технології виконання операцій, що встановлені нормативно-правовими актами НБУ;

✓ надання недостовірної інформації, неподання інформації, оригіналів документів та/або їх копій, періодичних звітів, письмових пояснень з питань діяльності банку, у тому числі щодо пов'язаних із банком осіб та/або операцій банку з такими особами, на письмову вимогу уповноваженої посадової особи НБУ або уповноважених НБУ осіб на проведення перевірки;

✓ неподання письмових пояснень, інформації та документів (їх копій/сканованих копій, витягів із них) щодо проведених операцій і з окремих питань діяльності банку, інформації про пов'язаних із банком осіб на письмовий запит НБУ в межах безвиїзного нагляду/уповноваженого службовця НБУ на здійснення нагляду за діяльністю банку відповідно до ст. 67 Закону про банки;

✓ порушення вимог нормативно-правового акта НБУ, що регулює порядок заповнення та подання статистичної звітності

НБУ, а саме: за неподання/несвоєчасне подання статистичної звітності або подання недостовірної статистичної звітності;

✓ подання недостовірної/неподання/несвоєчасне подання інформації про структуру власності, незабезпечення виконання банком вимог законодавства України щодо розкриття інформації про структуру власності;

✓ невиконання звітності в порядку, установленому НБУ;

✓ порушення банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів, резервів за валютними деривативами;

✓ порушення економічних нормативів;

✓ порушення вимог нормативно-правових актів НБУ щодо залучення коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку та дострокового його погашення;

✓ недотримання банком (філією іноземного банку) розміру резервування коштів в іноземній валюті (банківських металів) за залученим банком (філією іноземного банку) депозитом, кредитом (позикою) від нерезидента;

✓ порушення встановлених НБУ значень лімітів загальної (довгої, короткої) валютної позиції банку (Л13-1, Л13-2);

✓ порушення банком вимог, установлених нормативно-правовим актом НБУ щодо відкриття відокремлених підрозділів банку, або надання банком інформації про відкриття свого відокремленого підрозділу, що містить неправдиві відомості, або невідповідність діяльності такого відокремленого підрозділу вимогам банківського законодавства;

✓ ненадання банком повідомлення або несвоєчасне повідомлення про внесення змін до положення про відокремлений підрозділ банку, або про прийняття рішення про закриття відокремленого підрозділу банку, або про фактичне припинення діяльності відокремленого підрозділу банку;

✓ недотримання банком умов, визначених нормативно-правовими актами НБУ для здійснення інвестиції, або здійснення інвестиції без письмового дозволу НБУ;

✓ невиконання банком вимог нормативно-правових актів НБУ щодо проведення уповноваженими НБУ особами перевірки банку;

✓ порушення інших вимог нормативно-правових актів НБУ;

✓ ненадання/несвоєчасне надання банком повідомлення щодо виконання письмового застереження, невиконання в установленій строк вимог НБУ щодо усунення виявлених у діяльності банку порушень;

✓ недотримання відповідальною особою банківської групи, іншим учасником банківської групи вимог нормативно-правових актів НБУ щодо нагляду на консолідованій основі;

✓ порушення вимог валютного законодавства;

✓ порушення вимог законодавства з питань фінансового моніторингу;

✓ порушення (невиконання, неналежне виконання) банком вимог НБУ, установлених відповідно до ст. ст. 66, 67 Закону про банки (зокрема, щодо регулювання банківської діяльності);

✓ порушення законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг, у тому числі вимог щодо взаємодії зі споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки);

✓ порушення вимог нормативно-правових актів НБУ, що визначають особливості функціонування банківської системи України в разі введення воєнного стану чи особливого періоду;

✓ порушення законодавства України з питань захисту критичної інфраструктури, кіберзахисту та інформаційної безпеки.

Відповідальність надавачів, платників, одержувачів платіжних послуг під час виконання платіжних операцій. Відповідальність емітентів, еквайрів, стягувачів та інших осіб під час виконання платіжних операцій – ці питання регулюються, зокрема, ст. ст. 86–93 Закону України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р.

Ознайомтесь зі ст. ст. 86–93 Закону України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р.

Коригувальні заходи та заходи впливу Регулятора (НБУ чи Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку) до надавачів небанківських фінансових послуг – фінансових компаній та ломбардів визначаються

Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р., зокрема, у ст. 48.

У разі виявлення у діяльності фінансової компанії, ломбарду потенційних ризиків, які можуть призвести до порушення вимог законодавства України, та/або у разі виявлення обставин і ризиків, що негативно впливають або можуть негативно вплинути на фінансовий стан фінансової компанії, ломбарду, недоліків у їхній діяльності, у тому числі якості корпоративного управління, систем управління ризиками та внутрішнього контролю, Регулятор має право застосувати до фінансової компанії, ломбарду *коригувальні заходи*. Коригувальні заходи полягають у наданні Регулятором рекомендацій про вчинення дій або необхідність утриматися від вчинення дій з метою уникнення ризиків у діяльності фінансових компаній, ломбардів. Регулятор має право прийняти рішення про застосування коригувальних заходів до необмеженого кола фінансових компаній, ломбардів у разі виявлення під час здійснення нагляду однотипних недоліків у діяльності фінансових компаній, ломбардів чи порушень ними вимог законодавства України. Регулятор оприлюднює таке рішення шляхом його розміщення на сторінці офіційного інтернет-представництва Регулятора.

Регулятор адекватно вчиненому порушенню та/або рівню загрози, у разі порушення фінансовими компаніями, ломбардами, їх посадовими особами, керівниками, власниками істотної участі вимог цього Закону та/або інших законів та/або нормативно-правових актів, вимог, рішень та/або розпоряджень Регулятора; та/або здійснення ризикової діяльності, яка загрожує інтересам клієнтів чи кредиторів фінансової компанії, ломбарду та/або застосування іноземними державами або міждержавними об'єднаннями, або міжнародними організаціями санкцій до фінансової компанії, ломбарду чи власника істотної участі у них, що становлять загрозу інтересам клієнтів та кредиторів фінансової компанії, ломбарду та/або стабільності фінансової системи, застосовує ***один чи декілька заходів впливу***, до яких належать:

1) вимога до фінансової компанії, ломбарду, їх керівників про вжиття заходів, спрямованих на усунення (виправлення)

виявлених під час нагляду порушень та приведення діяльності фінансової компанії, ломбарду у відповідність з вимогами законодавства;

2) письмове застереження про вчинення порушення фінансовою компанією, ломбардом чи виявлення недоліків у діяльності фінансової компанії, ломбарду або їх посадових осіб, керівників, власників істотної участі;

3) скликання засідання органів управління фінансової компанії, ломбарду;

4) встановлення для фінансової компанії, ломбарду додаткових пруденційних вимог;

5) обмеження, зупинення чи припинення окремих видів фінансових, супровідних або інших послуг чи операцій, що надаються або здійснюються фінансовою компанією, ломбардом та/або їх відокремленими підрозділами, або обмеження кола осіб, яким можуть надаватися такі послуги чи операції;

6) зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі фінансовій компанії, ломбарду, до діяльності яких застосовуються пруденційні вимоги або у випадку тимчасової заборони права голосу;

7) накладення штрафів на:

а) фінансову компанію, ломбард, але у розмірі не більш як 0,1% суми активів станом на останню звітну дату, що передуює прийняттю рішення про застосування відповідного заходу впливу, крім штрафів, передбачених ст. 28 цього Закону (стаття стосується відповідальності за порушення прав споживачів);

б) посадових осіб фінансової компанії, ломбарду відповідно до КУпАП у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Регулятора. Рішення Регулятора про застосування заходу впливу у вигляді накладення штрафу може застосовуватися одночасно із застосуванням заходу впливу у вигляді письмового застереження про вчинення порушення чи про виявлення недоліків у діяльності;

8) накладення штрафів за порушення прав споживачів;

9) тимчасова, до усунення порушення, заборона використання власником істотної участі у фінансовій компанії, ломбарді права голосу (тимчасова заборона права голосу);

10) тимчасове, до усунення порушення, відсторонення посадової особи фінансової компанії, ломбарду від посади;

11) вимога припинення повноважень керівника фінансової компанії, ломбарду;

12) обмеження, припинення реклами фінансових послуг;

13) анулювання ліцензії фінансової компанії, ломбарду.

Регулятор застосовує заходи впливу за порушення фінансовою компанією, ломбардом вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Регулятор не застосовує заходи впливу у разі, якщо порушення та його наслідки усунені порушником самостійно до прийняття Регулятором рішення про застосування заходу впливу, крім випадків застосування заходу впливу у вигляді штрафних санкцій за порушення, передбачені ст. 28 цього Закону.

Рішення про застосування заходу впливу може бути оскаржено у судовому порядку відповідно до закону.

Інформація про застосовані Регулятором до фінансових компаній, ломбардів заходи впливу за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення оприлюднюється шляхом розміщення на сторінці офіційного Інтернет-представництва Регулятора у встановленому законом та нормативно-правовими актами Регулятора порядку.

Відповідальність за порушення прав споживачів

Відповідно до ст. 28 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» ненадання, несвоєчасне надання споживачу визначеної законодавством інформації про умови надання фінансових послуг, надання недостовірної інформації

про фінансову послугу або порушення встановлених законодавством вимог щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог до етичної поведінки) тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом. Регулятор застосовує до надавачів фінансових та/або супровідних послуг **заходи впливу у вигляді накладення штрафу за такі порушення прав споживачів:**

1) ненадання або надання не в повному обсязі споживачу перед укладенням договору про надання фінансових послуг визначеної законом інформації про умови надання фінансових послуг в обсязі, передбаченому законодавством, або надання недостовірної інформації про таку послугу – у розмірі від 300 до 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний випадок такого ненадання, надання не в повному обсязі чи надання недостовірної інформації;

2) ненадання за письмовим запитом споживача проекту договору про надання фінансової послуги, якщо такий обов'язок передбачено законом, – у розмірі 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний випадок такого ненадання;

3) ненадання споживачу у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 9 цього Закону, примірника договору про надання фінансової послуги та додатків до нього (за наявності) – у розмірі 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний такий випадок;

4) непроведення оцінки кредитоспроможності споживача перед укладенням договору про надання фінансової послуги, якщо її обов'язкове проведення передбачено законом, – у розмірі від 300 до 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний такий випадок;

5) укладення договору про надання фінансової послуги не в письмовій формі (якщо укладення договору в письмовій формі передбачено законом) – у розмірі 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний такий випадок;

6) збільшення в односторонньому порядку фіксованої процентної ставки, зміна в односторонньому порядку механізму обчислення змінюваної процентної ставки або неповідомлення

споживача у строк та порядку, встановлені законом, про зміну змінюваної процентної ставки – у розмірі від 500 до 800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний такий випадок;

7) неповідомлення надавачем фінансової послуги споживача про відступлення права вимоги за договором про надання фінансової послуги, якщо обов'язковість такого повідомлення встановлена законом, – у розмірі від 300 до 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожний випадок такого неповідомлення;

8) недотримання встановлених законодавством вимог щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки) – у розмірі від 3 тисяч до 6 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

9) залучення до врегулювання простроченої заборгованості юридичної особи, не включеної до реєстру колекторських компаній, – у розмірі від 5 тисяч до 8 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

10) недотримання встановлених законом вимог до договору про споживчий кредит – у розмірі від 5 тисяч до 7 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порядок застосування до надавачів фінансових або супровідних послуг заходів впливу у вигляді накладення штрафних санкцій за порушення прав споживачів визначається нормативно-правовими актами Регулятора, чинними на момент прийняття рішення Регулятора про застосування відповідних заходів впливу.

Рішення Регулятора про застосування до надавачів фінансових або супровідних послуг заходу впливу у вигляді накладення штрафу набирає чинності з робочого дня, наступного за днем прийняття такого рішення, та визнається виконавчим документом відповідно до ч. 17 ст. 48 цього Закону.

Заходи впливу у вигляді накладення штрафу за порушення прав споживачів, передбачені пунктами 6-10, застосовуються також до юридичної особи, якій анульовано ліцензію на надання фінансових послуг та яку виключено з Реєстру, до завершення виконання всіх договорів із споживачами.

Ознайомтесь із такими документами:

- Положення про застосування Національним банком України заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 01.02.2021 р. № 12;
- Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення вимог законодавства, що регулює діяльність на платіжному ринку, затверджене постановою Правління НБУ від 22.09.2022 р. № 206;
- Положення про порядок видачі ліцензії на торгівлю валютними цінностями, затверджене постановою Правління НБУ 26.03.2021 р. № 26.

Питання відповідальності у сфері банківської діяльності та фінансових послуг також містяться у КУпАП та КК України.

Норми КУпАП:

✓ ст. 163⁻¹³ «Порушення порядку приймання готівки для подальшого її переказу» (щодо порушення небанківською фінансовою установою, яка має ліцензію НБУ на переказ коштів без відкриття рахунків, комерційним агентом банку законів України та нормативно-правових актів НБУ щодо порядку приймання готівки для подальшого її переказу);

✓ ст. 163⁻¹⁴ «Порушення порядку здійснення операцій з електронними грошима»;

✓ ст. 163⁻¹⁵ «Порушення порядку проведення готівкових розрахунків та розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за товари (послуги)» (щодо порушення порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), у тому числі перевищення граничних сум розрахунків готівкою, недотримання установлених законодавством вимог щодо забезпечення можливості розрахунків за товари (послуги) з використанням електронних платіжних засобів).

Норми КК України:

✓ ст. 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, що існують у паперовій

формі, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів»;

✓ ст. 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення» (йдеться про підробку документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання чи збут, а також неправомірний випуск або використання електронних грошей);

✓ ст. 220⁻² «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи» (йдеться про внесення змін до документів або реєстрів бухгалтерського обліку або внесення у звітність фінансової установи завідомо неповних або недостовірних відомостей про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації НБУ, опублікування чи розкриття такої інформації в порядку, визначеному законодавством України, якщо ці дії вчинені з метою приховування ознак банкрутства чи стійкої фінансової неспроможності, або підстав для обов'язкового відкликання (анулювання) у фінансової установи ліцензії або визнання її неплатоспроможною);

✓ ст. 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами» (йдеться про надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності);

✓ ст. 222⁻¹ «Маніпулювання на організованих ринках» (йдеться про умисні дії фізичної особи, що мають ознаки

маніпулювання на організованих ринках, визначені законом, що призвели до отримання такою особою або третіми особами прибутку у значних розмірах, або уникнення такими особами збитків у значних розмірах, або якщо це заподіяло значну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб).

Перегляньте художні фільми, які допоможуть зорієнтуватися на прикладах порушень банківського, валютного та іншого фінансового законодавства та дозволять краще зануритись у сферу розрахункових відносин: «Гра на зниження» (2015); «Трейдери» (2015); «Вовк з Уолл-стріт» (2013); «Межа ризику» (2011); «Компаньйон» (1996); «Уолл-стріт» (1987).

Фінансовий моніторинг

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6.12.2019 р. **фінансовий моніторинг** – це сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що передбачають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу:

➤ **порогові фінансові операції** (ст. 20 Закону). Фінансові операції є пороговими, якщо сума, на яку здійснюється кожна із них, дорівнює чи перевищує 400 тисяч гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, – 55 тисяч гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів 400 тисяч гривень на момент проведення фінансової операції (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, – 55 тисяч гривень), за наявності однієї або більше таких ознак:

- фінансові операції у разі, якщо хоча б одна із сторін – учасників фінансової операції має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі (юрисдикції), що не виконує чи у неналежний спосіб виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (у тому числі дипломатичне представництво, посольство, консульство такої іноземної держави), або однією із сторін – учасників фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому в зазначеній державі (юрисдикції);

- фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

- платіжні операції з переказу коштів за кордон (у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);

- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів);

➤ *підозрілі фінансові операції (діяльність)* (ст. 21 Закону). Фінансові операції або спроба їх проведення незалежно від суми, на яку вони проводяться, вважаються підозрілими, якщо суб'єкт первинного фінансового моніторингу має підозру або має достатні підстави для підозри, що вони є результатом злочинної діяльності або пов'язані чи стосуються фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення. При визначенні того, чи є підозрілою фінансова операція або діяльність, суб'єкт первинного фінансового моніторингу враховує типологічні дослідження, підготовлені спеціально уповноваженим органом та оприлюднені ним на своєму веб-сайті, а також рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Дії, які належать до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – це дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також учиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного

походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 5 Закону).

Рівні фінансового моніторингу (ст. 6 Закону):

✓ первинний рівень;

✓ державний рівень.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу:

1) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;

2) оператори платіжних систем;

3) товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами;

4) професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів), крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку;

5) оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій;

6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України;

7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин):

а) суб'єкти аудиторської діяльності;

б) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку;

в) суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування;

г) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально;

ґ) нотаріуси;

д) суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги;

е) особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами;

е) суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, а також суб'єкти господарювання, що надають за винагороду консультаційні послуги, що пов'язані з купівлею-продажем нерухомого майна;

ж) суб'єкти господарювання, що здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них;

з) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри;

8) постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів;

9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу:

✓ НБУ;

✓ центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (Міністерство фінансів України);

✓ Міністерство юстиції України;

✓ Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

✓ Міністерство цифрової трансформації України;

✓ спеціально уповноважений орган (Державна служба фінансового моніторингу України).

Відповідно до ст. 10 Закону ***виконання обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу забезпечується:***

1) адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями та адвокатами, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, нотаріусами, суб'єктами господарювання, що надають юридичні послуги, якщо вони беруть участь, діючи від імені та/або за дорученням клієнта, у будь-якій фінансовій операції та/або допомагають клієнту планувати чи здійснювати операцію щодо:

✓ купівлі-продажу нерухомості або управління майном при фінансуванні будівництва житла;

✓ купівлі-продажу суб'єктів господарювання та корпоративних прав;

✓ управління коштами, цінними паперами або іншими активами клієнта;

✓ відкриття та/або управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах;

✓ залучення коштів, необхідних для створення юридичних осіб та фондів, забезпечення їх діяльності або управління ними;

✓ створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами, фондами, трастами або іншими подібними правовими утвореннями;

2) суб'єктами господарювання, що надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, а також суб'єктами господарювання, що надають за винагороду консультаційні послуги, що пов'язані з купівлею-продажем нерухомого майна, при наданні консультаційних послуг, підготовці та/або здійсненні правочинів щодо купівлі-продажу нерухомого майна;

3) суб'єктами господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції дорівнює чи перевищує 40 тисяч гривень, або суму, еквівалентну зазначеній сумі, в тому числі в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, під час проведення фінансових операцій з предметами високої вартості (зокрема, з дорогоцінними металами, дорогоцінним камінням, антикварними речами, предметами мистецтва тощо) або під час організації торгівлі такими предметами, у тому числі аукціонної;

4) суб'єктами господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри (окрім азартних ігор в казино), під час здійснення фінансових операцій із прийняття ставок, повернення ставок та видачі (виплати) виграшів (призів).

Суб'єкт господарювання, який проводить лотереї, зобов'язаний також виконувати обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу під час здійснення фінансових операцій

із прийняття ставок у лотерею, повернення ставок у лотерею та видачі (виплати) виграшів (призів) у лотерею, які здійснюються розповсюджувачами лотерей від імені та за рахунок такого суб'єкта господарювання;

5) суб'єктами господарювання, які проводять азартні ігри в казино, під час здійснення фінансових операцій із обміну коштів на ігрові замітники гривні, обміну ігрових замітників гривні на кошти, а також під час виплати виграшів.

Ці положення мають деякі обмеження у частині виявлення, реєстрації та зберігання інформації про порогові фінансові операції.

Нотаріуси, адвокатські бюро, адвокатські об'єднання, адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально, особи, які надають юридичні послуги, можуть не виконувати обов'язки щодо здійснення належної перевірки клієнта та не повідомляти спеціально уповноважений орган про свої підозри у разі надання послуг щодо захисту клієнта, представництва його інтересів у судових органах та у справах досудового врегулювання спорів або надання консультацій щодо захисту та представництва клієнта.

Задля формування вимог фінансового моніторингу, критеріїв підозрілих операцій, виявлення таких операцій та сприяння розшуку підозрюваних у їхньому здійсненні осіб, на міжнародному рівні діє міжнародна організація FATF (The Financial Action Task Force). Практичне значення мають Рекомендації цієї організації.

Для вивчення питань, пов'язаних із фінансовим моніторингом, слід проглянути такі нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р.;

2. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р.;

3. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене постановою Правління НБУ від 19.05.2020 р. № 65;